

Hvorfor så engstelig for motforestillinger? *MBL 2/3.87*

Skribentkollega Gunne Hammarstrøm har fått en diskret konvolutt med et eksemplar av «Folk og Land» og tilbud om Quislings forsvarstale foran lagmannsretten i 1945. På denne måten markerer A/S Historisk Forlag NS-førerens 100-årsdag 18. juli.

Av Idar Aarheim

Ikke uten obligatorisk indignasjon takker Hammarstrøm (MBL) nei til å gjøre seg kjent med forsvarstalens innhold. Det er hans fulle rett. Derimot har jeg vanskelig for å skjønne hans engstelse for at etterkrigsgenerasjonene skal få gjøre seg kjent med hva som var holdningen til okkupasjonen av nordmenn som hadde et annet syn enn seierherrenes, og som kollektivt ble dømt for dette etter tilbakevirkende forordninger.

Hammarstrøm hevder med rette at «Folk og Land» driver en «konsekvent terping av okkupasjonshistorien sett fra de tidlige NS-medlemmenes synsvinkel».

Men er det så fariig?

Vi som ennå hadde skolegang etter krigen, og som har lest den «offisielle» norske presse i mer enn en generasjon, har da sandelig fått innperpet seierherrenes ensidige glansbilde av seg selv og sine heltebedrifter.

Seige jøssinger

For det var ikke en tilstand som til slutt etterat den verste seiersrusen hadde lagt seg. De seigeste jøssinger feirer fortsatt seg selv 42 år etterat krigen sluttet i speilblank selvforherligelse slik som Oddvar Joh. Hilland i M enbladet (23.2.):

«... vært få, og totalt betydningsløse personer, ofte utpregede nuller, gikk i løpet av krigen inn i NS og i tysk tjeneste.»

Ja, så uvidende har man åpenbart lov til å være når man i flere

artier har dyrket sin egen fortrefelighet uten motforestillinger. Herr Hilland anstiller seg overrasket over det faktum at ca. 15.000 nordmenn meldte seg frivillig til innsats mot Stalins Røde armé og nærmere tusen fant frontdøden på slagmarkene i øst. «Tufser» (Hillands uttrykk) alle sammen?

Hvis han føler trang til å komme ut av sin villfarelse, kan han for eksempel se litt på major Svein Blindheims bok om frontkjemperne. Som kjent motstandsmann og sentral etterretningsoffiser, kan Blindheim vanskelig mistenkes for nazi-sympatier, men det later til at superjössinger av herr Hillands type ikke tar chansen på at illusionene går i knas på grunn av ubehagelige kjensgjerninger.

Han vet vel heller ikke at cirka hundre tusen nordmenn ble mistenkt for landssvik og at blant de dømte fantes ledende personligheter innen litteratur, kunst, vitenskap, næringsliv, det militære, journalistikk, fagforeningsliv (Håkon Meyer) og fra de fleste yrkesgrupper?

Uansett standpunkt, skulle man i det minste tro at det som fenomen var av almen, nasjonal interesse at det forholdt seg slik.

Glansbilde

Enkelte striper er det dog kommet i lakken på det offisielle glansbilde seierherrene har laget av seg selv og sine bedrifter. Det har blant annet skjedd gjennom viktige bøker som nylig avdøde høyesterettsadvokat Albert Wieselhers analyse i «Seierherrens justis» og «Lys over Landssvikoppjøret», eller Thorkild Hansen monumentalverk «Proessen mot Hamsun». Reaksjonen etter sistnevnte bok, viste at rettsoppjøret fortsatt er en ondartet byll i vår historie.

Flere innlegg, blant annet fra skribenter av etterkrigsgenerasjonen, som stillet kritiske spørsmål i forbindelse med rettergangen, ble simpelthen ikke tatt inn i avisene — og redaktørenes unnskyldning med at de ikke var godt nok skrevet, holder ikke. Iblant var kanskje spørsmålene for farlig formulert — det er jo alltid et godt påskudd for svake redaktører til å avvise velskrevne artikler.

Quisling

Heller ikke jeg er en beundrer av Quisling. Hans egenrådige inngripen i hendelsene de katolske aprilidagene i 1940, ville vel under alle styreformer kvalifisert til landsforsæderi. Men at NS-føberen trodde at han handlet i nasjonens interesse, er jeg samtidig overbevist om — uten at det friar ham for ansvar.

Men etterat Norge hadde kapitulert «med samtlige stridskrefter», og general Ruge gikk i frivillig internering som pant på kapitulasjonen, var situasjonen plutselig blitt en annen. Konge og arbeiderpartiregjerings var flyktet. Flere nordmenn, blant dem offiserer, som deltok i oppofrende kamp mot de tyske invasjonstyrker våren 1940, meldte seg senere som frivillige på østfronten i striden mot Den røde armé. Mange av disse var like glødende patrioter som flere av englandsfarerne og motstandsfolk her hjemme. Jeg har ingen vanskeligheter med å skjønne at for disse må landssvikerstemplet føles yderst urettferdig. Men få fredsålutninger i historien har vært rettferdige og det er alltid seierherrene som setter seg til doms med mer eller mindre velpleiet samvittighet.

Som tiåring i 1945 regner jeg meg som nøytral i forhold til krigstidens hendelser. I 1940 var Hitler og Stalin allierte begge maktpolitiske forbrytere i verdenshistorisk format. Men i 1945 var forlengst vår London-regjering alliert med den ene av dem i kamp mot den annen. Av de hjemvendte seierherrene, og det offisielle Norge, ble vi barn belært med at Norge blant annet var blitt befridd av våre venner i den seierrike, Røde armé.

Tenkte vi anderledes, viste vi unasjonal holdning og var dårlige nordmenn. Slik har det fortsatt å være i mer enn førti år. Men etterkrigstidens dom blir neppe fremtidens.

Nasjonalsosialismen

Jeg har aldri følt meg tiltrukket av noen form for sosialisme, følgelig heller ikke av nasjonalsosialismen. Å ville utrydde hele folkeslag på grunn av tvilsomme raseteorier og Blut und Boden-lære, er dessuten kvalifisert mas-

segalskap. Men det generer meg samtidig en smule at bare krigsforbrytere på den tapende side ble dømt, mens krigsforbrytere blant seierherrene ble tildelt helteglorie.

Også jeg har fått det samme tilbud som herr Hammarstrøm i posten. Men jeg deler ikke hans litt småborgerlige redsel for å motta «Land og Folk» uten diskret innpakning, og jeg takker ja til Quislings forsvarstale i billige utgave. Noe praktiske eksemplarer trenger jeg ikke.

Nedverdiggende

Men det kunne være interessant å se hva denne mann hadde å si etterat han offentlig var fullstendig ribbet for alt, endog elementær, menneskelig verdighet. Vi vet at han på forhånd var blitt utsatt for sult, unødige smertefulle, rettsmedisinske undersøkelser og andre nedverdiggende forhold i fengselet. Han visste at han stod særdeles alene overfor døden. I slike tilfeller kan intelligente mennesker med mot si ting som er av minst like stor interesse som deres dommere. Quislings forsvarstale er neppe uverdige enn aktors anklager mot ham som tildels er skjemet av sikkane og billige insinuasjoner.

Jeg leser «Folk og Land» på grunn av dens nyttige partsinnlegg og mange opplysninger fremkommer i bladet som aldri blir omtalt i vår offentlige, statsstøttede presse. Ikke alle kan feies til side som løgn og propaganda. Vi som tilhører etterkrigstidens generasjoner, behøver ikke å betrakte krigstidens hendelser i sort og hvitt. Vi kan bruke vår kritiske synsevne til å registrere farvenyansene. Rettsoppjørets hendelser kommer i alle fall ikke å stå for historiens dom som en seier for nasjonens rettsbevissthet. Det var derimot seierherrenes meget grundige hevn over de tapende, deres familier og deres etterkommere som i blant ble berøvet et normalt materielt og sosialt startgrunnlag i livet.

Det skulle vi som nasjon ha mot til å erkjenne.

Idar Aarheim

105119

Kinn 13

Av KRISTIAN HOSAR

Junker-maskiner mot Dombås

105119

— Innbyggere på Dombås leter etter brukbare klær i en haug som engelskemennene har etterlatt seg på Dombås. Bildet er ikke datert, men stammer fra øst-tyske kilder.

Dette bildet stammer fra et østtysk arkiv. I bildeteksten står jernbaneknutepunktet Dombås etter et angrep fra fascistiske ten er fotografert tatt i mai 1940.

I tunnelen da Losey ble drept

Kp. sjef
2. Kom p
Den Norske
Legion.
Odeltekk også
på Midtstasjonen
1940.

Karsten Sveen forhandlet da Oberleutnant Herbert Schmidt overga seg på Lind-sø.

— Flyet styrtet rett ned mot Dombås stasjon. Mange trodde det ville gå i bakken og presset på mot tunnelåpningen for å se. Men det var en Stuka - altså et stupbombefly - som slapp sin last rett ved stasjonen.

Det er Karsten Sveen fra Biri som forteller. Bare få timer tidligere hadde den 26 år gamle fenriken fra Biri ført forhandlingene da sjefen for de tyske fallskjermjegerne overga seg på Lindsø på Dovre.

Inne i tunnelen var et stort antall militære og sivile. Seks mistet livet, blant dem den amerikanske militærattasjen William Losey og Hans Kolstad fra Lesja.

I dag er Sveen 73 år og pensjonert brannkassebestyrer i Biri. Selv om mange år og mange opplevelser ligger mellom, husker han i detalj hendingene på Dovre der han spilte en så sentral rolle.

Sveen var på Dombås med beslaglagte tyske våpen og ammunisjon da flyalarmen gikk og han søkte tilflukt inne i jernbanetunnelen.

— Mange døde og mange ble såret, men jeg visste ikke på det tidspunkt hvem Losey var. Men jeg så en hund som ble drept, og den skal ha tilhørt amerikaneren.

Selv om det var mange bombespilner, tror jeg likevel lufttrykket som oppsto, var verst, sier Sveen. Jeg hadde sammen med en annen søkt tilflukt i en nisje og ble ikke skadet.

— Hvor mange var i tunnelen?

— Det vet jeg ikke, men det var både militære og sivile, barn og voksne. Og etter det jeg husker, tok stasjonsbygningen på Dombås fyr ved dette bombenedslaget.

Odd Arfjot, som har skrevet boken «Soldat, april 1940», forteller at seks mann ble drept, 18 ble skadet.

Karsten Sveen hadde gått på underoffiserskolen, og var i 1940 fenrik og troppsjef i det såkalte Bøtthelm-kompaniet.

Vi skal ikke gjenta kampanens historie på Dovre, men Oberleutnant Herbert Schmidt og hans menn ble til slutt trengt inne på Lindsø. Fenrik Sveen fikk i oppdrag å føre kapitulasjonsforhandlingene med sjefen for de tyske fallskjermjegerne.

— Om kvelden den 18. april var vi i stilling ved Tofte. Kl. 0600 den 19. var vi klar til å angripe tyskerne på Lindsø. I fjøset og på låven var det et større antall norske fanger, både militære og sivile. Blant dem major Kjøs og statsråd Frisvagen.

Jeg fikk ordre fra major Sundede om at vi skulle sende ut parlamentær for å få tyskerne til å gi seg. Løytnant Bjerkun hadde kommet opp, han var eldre enn meg, men han mente jeg snakket bedre tysk, og det ble til at jeg fikk i

oppdrag å gå frem med hvitt flagg. Ved porten på Lindsø sto en tysk vakt. «Før meg til sjefen», sa jeg. Jeg fikk deretter hvitt bind for øynene og ble fulgt inn.

Løytnant Schmidt spurte hva jeg ønsket. Da var det jeg sa at tyskerne måtte «sich übergeben». Først etterpå forsto jeg at det betyr å «kaste opp», ikke å overgi seg. Schmidt sa: «Als Deutscher, sich ergeben? Nein!» og han holdt et kolossalt foredrag for meg.

Jeg svarte at hvis jeg ikke var tilbake hos egne styrker innen 20 minutter, ville nordmennene skyte mot Lindsø med artilleri. Schmidt spurte da om vi virkelig var villige til å ofre de 45 norske fangene de hadde i forvaring.

Det ble diskusjon fram og tilbake. Endskapen ble at Schmidts nestkommanderende, fenrik Ernst Møssinger, ble med tilbake. Major Sundede sa over telefon at han forlangte overgive seg innen 10 minutter. Møssinger vendte tilbake med beskjeden, og etter kort tid ble tre signalkudd sendt opp. Den tyske kapitulasjonen på Dovre var et faktum, forteller Sveen.

Tyskerne kom ut med hendene i været, 47 levende soldater. Da først så jeg at Schmidt var hardt såret og lå på bære. På Lindsø hadde jeg jo hatt bind for øynene.

Deretter overtok major Kjøs kommandoen. Frivillige tok hånd om de tyske fangene og førte dem nordover. Jeg så ikke mer til dem, forteller Sveen.

Sveen overleverte våpene på Dombås og det var mens

han var der at flyalarmen på nytt gikk og alle ble samlet inne i tunnelen — og den amerikanske militærattasjen mistet livet som den første amerikane i andre verdenskrig.

— Det er skrevet mye om kampene på Dovre - og mye feil, sier Sveen. — Også om selve kapitulasjonsforløpet.

Sveen traff aldri Schmidt igjen, men overgytningen ga i 1941 ut boken «Die Fallschirmjäger von Dombås», og her blir ikke parlamentæren fra Biri omtalt i bare vakkre ordvalg.

— Og verden er ikke stor: Da fenrik Karsten Sveen, parlamentæren fra Dovre 19. april 1940, noe senere meldte seg som frivillig til Østfronten, kom han til treningsleiren i Fallingebostel på Lüneburger Heide nettopp den leiren fallskjermjegerne på Dombås kom fra! Og ikke nok med det: Der fikk Sveen av regimentsjefen personlig overrakt Oberstyan-tens bok om hendelsene på Dovre. Den boken har Sveen fremdeles hjemme i Biri.

Om Herbert Schmidt er videre å fortelle, at han først kom til Andalsnes og Ålesund, før han nærmest ble glemt av britene og kunne reise tilbake til Oslo i sivilt antrekk. Det var i rekonvalesenttiden i Berlin han skrev om hendelsene i Norge - sett med angripernes øyne.

Schmidt ble skutt ned og mistet livet i luftkampene over Bretagne i 1944.

Var begravet i nærheten av på Fomelut?

Dombås Jernbanestasjon er bombet. Bildet er tatt av en tysk fotograf, en såkalt PK-Berichter, men det står ingen dato. Er fotografiet tatt etter at bomben falt utenfor tunnelingangen?

Lørdag 13. april 1940 landet 15 tre-motors tyske Junker-fly på Fomelut. Ombord var et kompani tyske fallskjermjegere på vei til Dombås. Fra Oberkommando der Wehrmacht i Berlin var det gitt ordre om at Dombås skulle sikres ved fallskjermangrep. Jernbanen skulle ødelegges og veien sperres for engelsk fremrykking fra Andalsnes. Sjefen for fallskjermkompaniet som landet på Fomelut, var Oberleutnant Herbert Schmidt.

Allerede 9. april - invasjon dagen i Norge - ble kompaniet stuet inn i Junker-flyene. Fallskjermjegerne måtte imidlertid gjøre venderise i Oslofjorden på grunn av været. Alt på denne turen hadde Schmidt sitt første tap da ett av flyene ikke vendte tilbake til utgangspunktet i Nord-Tyskland.

Lørdag 13. april kom kompaniet til Oslo i 15 tungt lastede Junker-maskiner. Ved 17-tiden søndag var de igjen på vingene på vei mot Dombås.

Schmidts maskin ble truffet av luftverkanoner på Dombås, og soldatene måtte hurtigst mulig forlate flyet med en

duşj av bensin og olje som siste hilsen. Schmidts gruppe landet like ved riksveien rundt åtte kilometer syd for Dombås, noen lenger inne mot fjellet der flygeren også greide å få satt maskinen ned.

Det ene av flyene havarte ved Lillehammer og de 14 andre droppet til sammen ca. 180 mann i Dovre-området. Den første patruljen landet noen hundre meter nord for Dombås sentrum, det gjorde også de to neste gruppene. 24 mann sprang ut over Hosetmoen på Lesja, og en tilsvarende styrke ved Fautjønna ved Slådalsveien. Nord for Dombås landet 26 mann ved Hjelsetra. Et fly droppet 11 mann i fjellsiden ovenfor Dombås jernbanestasjon, men flyet ble skutt ned før alle fikk anledning til å hoppe ut. Alt i alt nådde bare syv av

de 15 flyene tilbake til Fomelut. Piloten på flyet som havarte ved Lillehammer, skjøt seg da norske mannskaper nærmet seg.

*Gudlaugsdalen
Kjell Laurin
Tidligere
22/8-87.*